

Gracelandin pesänjakajat

GOLDMAN, Albert. *Elvis*. Suom. Seppo Suihkola. Helsinki, Otava, 1982. 634 s.

Sanottakoon tämä heti aluksi: Goldmanin Elvis-elämäkerta on vastenmielinen vuodatus, joka asetuu jatkoksi niiden lukuisten tähtipaljastusten jonoon, joita tähden kuolema aina siittää. *Elvis* on lokaanveto, Elvis-Babylon. Liki perverssiä mielihyvää tuntien Goldman, newyorkilaisintellektuelli, tonkii Elviksen pimeän puolen - tirkistelyn, fetišismin, hygienian, narkomanian, hullun aggressiivisuuden.

Tasapuolisuuden vuoksi on kuitenkin lisättävä, että kirjalla on myös elämäkerralliset ansionsa. Sen eteen on tehty työtä, ja siksi siihen on saatu aineistoa, joka toistaiseksi on ollut hämärän peitossa (mm. tiedot eversti Parkerin toimista). Taustalla on syväkurkku, Lamar Fike, Elviksen ympärillä pyörineen Memphisin mafian pitkäaikainen jäsen. Onko kirjan vihamielinen ote peräisin Fikeltä, on kysymys, jota ei tässä voi ratkaista.

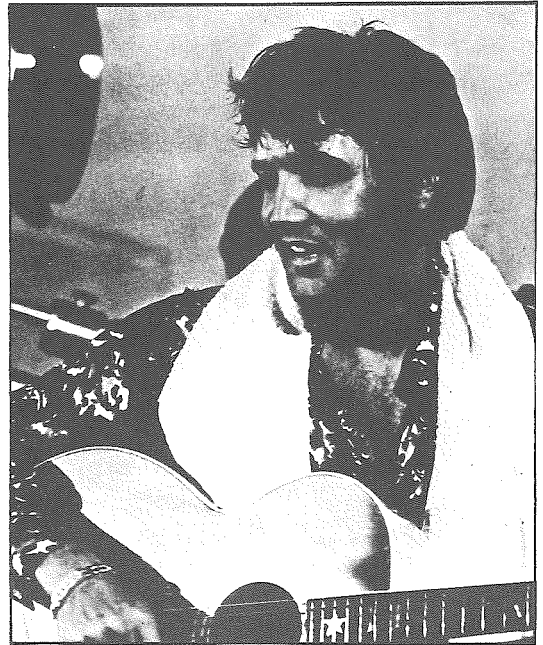
Mutta onko kirjalla tiedotusopillista tai sosiologista kiinnostavuutta? Kyllä, *aineistona*. Kirja itsessään ei ole kovin analyysivoimainen, mutta sen kautta tarjoutuu mahdollisuus tarkastella ainakin kahta seikkaa: (1) mitä tähteyksimerkitsee henkilön persoonallisuudelle ja (2) mikä on tähden asema kulttuuriteollisessa organisaatiossa?

Tähti ei ole 'luonnollinen' vaan teollinen persoona. "Tähti on", kirjoittaa Antti Alanen, "konstruoitu image, henkilön representaatio, teollisesti valmistettu tuote." Hän ei ole enää se henkilö, jonka nimeä hän kantaa, tähti-Elvis ei ole enää se sama Elvis Aaron Presley, joka tammiukuussa 1935 syntyi Tupelossa, Tennesseessä, etelävaltiolaiseen työläiskotiin.

Tähtikulttuurin historiassa Elvis osui murrosvaiheeseen. Perinteinen Hollywood eli jo rappiovuosiaan, tähti-illuusio oli katomassa ja tilalle olivat tulossa 60-lukulaiset antisankarit ja radiokaalit idolit. Hollywoodin kulissien takaa oli paljastunut yksinäisyyden, onnettomuuden, neuroosien, alkoholismin ja dekadenssin syöskykierre.

Televisio oli ryöstämässä elokuvalta sen yleisön. Samanaikaisesti alkoi musiikissa tapahtua jotain uutta. Kadun äänet, kovat, hakkaavat ja vihloivat olivat härmistyneet rock 'n' rolliksi. Rockiin perustuva uusi nuorisokulttuuri oli syntymässä. Myöhemmin siitä oli tuleva dynamo, joka antoi voimansa kaikille kulttuureille, Kaliforniasta kaukoitään, Kemijärveltä Kap Horniin.

Elvis oli sekä edelläkävijä että jäännös. Jäännös hän oli sikäli, että hän uskoi elokuvan tähteyden kristallisaatioksi. Tuloksena oli toinen toistaan hirvittävimpien nuorisoeelokuvien synkkä tilitase; vain pari filmeistä kestää katsomisen. Goldman ei osu harhaan kutsuessaan Elviksen elokuvapolkua "pitkäksi ja kuolettavaksi lankeemukseksi" (s. 236) tai verrattessaan niitä ketjuravintolan hampurilaiseen (s. 356): "Hampurilaisen tavoin elokuva näytti kookkaalta ja maittavalta - kunnes siihen pääsi käsiksi. Sitten ilmeni, että se olikin täysin



synteettinen, täysin vailla aitoa nautittavuutta." Elviksestä yritettiin tehdä väkisin elokuvatähteä, mikä olisi voinut onnistuakin, jos metodi olisi ollut toinen. Elviksen luontaista lahjakkuutta en epäile.

Edelläkävijä Elvis oli siksi, että häntä voi

pitää rockin ensimmäisenä supertähtenä. Hänen edellään käyneet teini-idolit Sinatrasta Bill Haley'iin olivat esimakua siitä, millaiseksi tähkultti oli muodostuva. Elvis avasi tietoisien imagonkehityksen tien, jonka tämänhetkisiä kirkkaita ilmauksia ovat David Bowie ja Grace Jones. Rockissa tähtihahmon tyylittely, vieraannutus todellisuudesta, on viety ääripäässään pidemmälle kuin elokuvassa koskaan.

Elviksen tähtihahmo on kollektiivisen työn tulos. Häntä opastettiin tiettyyn käyttäytymiseen ja lavaretoriikkaan, hän harjoitteli kuuluisan toispuolisen ilmeensä peilin edessä ja vähitellen myös hänen musiikillinen imagonsa muovattiin hard rock -laulajasta purukumin suuntaan. Elokuvat, valokuvat, levykannet ja mittava Elvis Presley -muistoesineteollisuus (Elvis-sukat, paidat, rannerenkaat, kynät, juomat jne.) pitivät huolen siitä, että kuva tarttui tajuntaan.

Goldmanin kirjan eräs peruslanka on idea kahdesta Elviksestä. Yksi oli hiljainen ja hieman ujo maalaispoika, joka uskoo perinteisiin arvioihin ja on uskonnollinen. Toinen on teollisuuden muokkaama mutantti, joka viettää hirmuista elämäänsä omissa Xanadussa, Gracelandissa. "Hän on totunut" Goldman kirjoittaa (s. 385), "elämään kahdessa maailmassa, kilttien poikien päivämaailmassa ja petoeläinten yömaailmassa, ja tämän kahtiajaon hän hyväksyy ihmiselämän luonnollisena ja väistämättömänä osana." (Ks. myös s. 364.)

Kahteen Elvikseen viittaa omissa Elvis-kirjassaan myös Peter von Bagh, joka tuntuu olevan Goldmania tietoisempi heittonsa merkityksestä. Hän vaistoa, että Elviksessä tiivistyy unelma ikuisesta nuoruudesta, joka on pakotettu kääntymään tragediaksi: Elvis ei tähti-imagostaan johtuen saanut tilaisuutta vanheta luonnollisesti ja arvokkaasti. Hänen hahmostaan oli tullut "järjestelmän muovailuvahaa", se rappeutui, mutta siitä yritettiin pitää pakonomaisesti kiinni. Elviksen elämästä tuli kuin anorexia nervosa -potilaan helvetti: mässäilyn ja neuroottisen laihduttamisen jatkuva vuoropuhelu. Jälkimmäinen onnistui aina aika ajoin, mutta 70-luvun kuluessa hampurilaiset ja pähkinävoit pääsivät lopullisesti voitolle. Entisestä lantio-Elviksestä paisui punkero-Elvis.

Muutos ei ollut vain fyysinen vaan myös - ja ennen kaikkea - mentaalinen. Tähteys on moderni jumalten keinu, ken siihen joutuu, saa kokea persoonallisuutensa murtumisen ja häivytyksen. Alasen mukaan "tähti on supertyöläinen joka joutuu myymään... ei vain ruumiinsa vaan myös minänsä. Hän joutuu omaksuma tähti-imagen pysyväksi persoonakseen." Hänen koko persoonansa on alistettu tavaratuotannolle ja hänen yksityiselämänsä julki-suudelle. Tähti on yhteiskunnan juhlakalu, totemi, johon kiinnitetään myyttejä ja yhteisiä sentimenttejä. Hän saa kantaa kulutuksen myyttiä (hän on *consumer superior*), menestyksen myyttiä (hän on amerikkalaisen unelman toteutuma) ja seksuaalisuuden myyttiä (hän on seksuaalinen symboli). Taakka taittaa vahvankin selän.

Vale-elämä vei Elviksessä voiton - vai pitäisi -kö puhua varjoelämästä? Siihen liittyvästä yksitoikkoisuudesta ja tylsyydestä sekä persoonallisuutta syövästä vaikutuksesta Goldmanin kirja on ellei aivan värittämätön niin ainakin kiinnostava ja ajatuksia virittävä dokumentti.

Goldmanilta löytyvät ainekset käsittää Elviksen identiteetin hauraus, jonka tyypillisenä piirteenä on halu miellyttää, myöntyä ja - alistua. Hänen persoonallisuudessaan on samantapaisia kriittisiä piirteitä kuin Alanen on nähnyt Marilyn Monroen kohdalla: kesken jäänyt aikuistumis- ja itsenäistymisprosessi. Mitä ilmeisimmin Elvis oli kuitenkin Marilynä vielä moninverroin haavoittuvampi. Goldmanin sanoin (s. 575): "Elvis oli itsettydytyksen vertauskuva, äärettömän hemmoteltu lapsi, joka vietti elämänsä ahmimalla kaikkea hyvää." Goldmanin kuvaamalle Elvikselle yliannostuksen aiheuttama kuolema oli pelastus ja tae kuolemanjälkeisestä kuninkuudesta. "Kuolemansa avulla", hän kirjoittaa (s.626), "Elvis pystyi nousemaan iskulauseensa veroiseksi - 'Maailman suurimmaksi viihdetaitelijaksi'."

Elvis on siis esimerkki tähden persoonallisuuden riistosta. Entä taiteellinen riisto? Alistuiko Elvis myös taiteessaan ja jos alistui, missä määrin hän on tyypillinen tapaus?

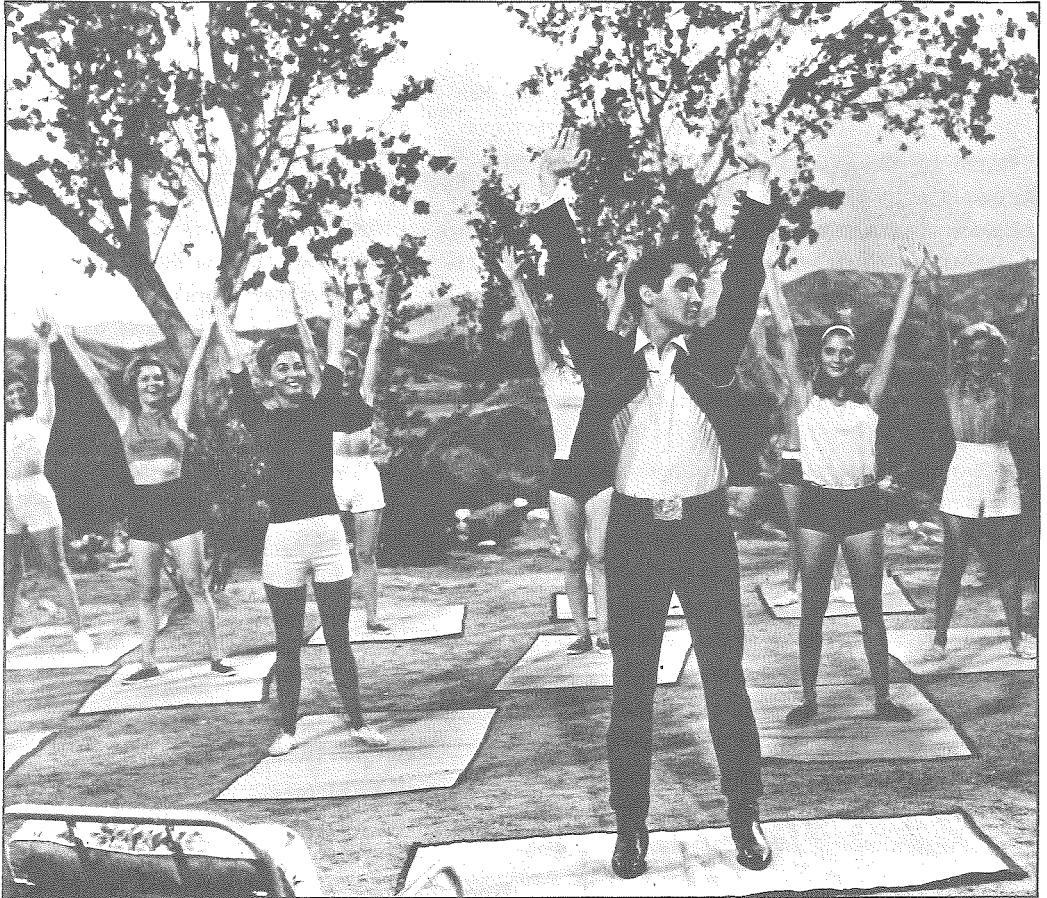
Goldman antaa ymmärtää, että Elviksen oloutuminen ja lannistuminen oli likipitäen täydellistä.

"Uransa valvomisesta hän luopuu kokonaan ja jät-
täytyy eversti Parkerin ja tämän Hollywood-kump-
panien juonittelujen varaan", Goldman kirjoittaa
(s. 364), tai: "Lopulta hän masentui niin, että
luopui viimeisestäkin yrityksestä puuttua itse
uraansa, nimittäin levytysten valvomisesta, ja
alistui samaan ikeeseen kuin muutkin tuntupal-
kalla laulavat viisuilijat. Muusikot saivat
äänittää taustan; sitten Elvis meni yksinään
studioon, pani kuulokkeet korvilleen ja vuodat-
ti äänensä kuin siirapin 'laatikosta' pauhaavan
roskan yli. Eversti Parker hoiti loput" (s. 358).
- Parkerin roolin paljastaminen on kirjan suuri
ansio.

Kysymys ei kuitenkaan ole vain yhden tähden
tragediasta vaan yleisemmästä ilmiöstä. Missä
määrin tähdellä on taiteellista sanan valtaa?
Vai kuuluuko hän yhteiskunnan eliittiin, joka kui-

tenkin on vailla valtaa (*powerless elite*: tästä
teemasta ks. esim. Alberoni 1962 ja Peters &
Cantor 1982)?

Jos vertaa rivinäyttelijää (tai -laulajaa)
tähtinäyttelijään (tai -laulajaan), on selvää,
että jälkimmäisen kontrolli omaan työhönsä on
suurempi. Modernin, maallistuneen tähteyden omi-
naispiirre on vieläpä se, että tähti on oman
työnsä tuote, vailla selvää taustahahmoa, luo-
jaansa. Sellainen oli Marilyn ja sellainen on
esimerkiksi Grace Jones (muttei Elvis, joka oli
"everstin poika"). Tähti ei rinnastu tavalli-
seen työvoimaan. Vaikka kulttuuri-teollisuutta
tarkastelisikin tuotelinjana tai liukuhinnana
(vrt. Ryan & Peterson 1982), on tähdellä siinä
erikoisasema. Hän on saanut käyttöönsä myytti-
sen lahjan toimia kulttuurin kantajana. Hän on
- kuten Morin sanoo - "unelmien rehua", hän fan-



tasioiden, samaistusten ja jäljittelyn yhteiskunnallista käyteainetta. Siksi hänellä on valtaa.

Toisaalta on totta, että hän on olemassa vain suuren studion tai muun organisaation koneiston kautta. Hän ei voi irtaantua siitä kadottamatta tähteyttään; julkisuuden valokeilan sammuttua ei jäljelle jää kuin auringonlaskun katu. Sidos on siis molemminpuolinen, mutta symbioosista siinä on yhtä vähän kyse kuin työn ja pääoman välisessä sidoksessa. Viime kädessä tähti on kauppatavara, jonka on muokattava tuoteimagoaan markkinoiden vaatimusten mukaisesti.

Goldman on repressiotulkinnan kannalla. Hän näkee asian jopa niin, että tähteyks merkittävää ainakin Elviksen tapauksessa - vääjäämätöntä taiteellista laskua. "Tästä alkaa siirtyminen rockista roskaan", hän tokaisee kommentoidessaan Elviksen siirtymistä pienestä Sun-yhtiöstä suuralle RCA:lle (s. 220). Goldmanin mukaan Elviksen levyt "taantuivat sarjaksi vähä-älyisiä kaavamaisuuksia" (s. 224), eli tuomio on yhtä ankara kuin elokuvien kohdalla.

Millä perusteella Goldman tuomionsa tekee? Hän ihailee jalostamatonta alkuperäisyyttä, vaistonvairaista taitoa. (Goldmanin estetiikka muistuttaa rockhistorioitsija Gillettin estetiikkaa, joka seekään ei tunnusta hiotun timantin arvoa.) Goldmanille tähti-Elvis on pelkkä mitätön viihdetaitelija, joka purkitti mittatilauslaulun toisensa jälkeen. Elvis vuosimallia 1955 oli vielä originelli lahjakkuus mutta vuosimalli 1956 jo spontaneiteettinsa menettänyt, kaunis mutta kadotukseen tuomittu!

Minusta Goldmanin ajattelutapa toimii liiaksi automaationomaisesti. En paheksu sitä, että hänen mielestään ihailemani *In the Ghetto* (1969) on roskaa, vaan sitä, että Goldman moralisoi kulttuuriteollisuutta kovin tavanomaisesti. Hän todella alkaa maistua newyorkilaisintellektuellilta.

Tähtilaulaminen on paljolti samaa kuin tähtinäyttelemine. *Marilyn*-kirjassaan Antti Alanen korostaa, kuinka tähtinäyttelemine on oma näytelimityylinsä, Hollywoodin lahja taiteelle. "Fantasiaan ja vieraannuttamiseen perustuva tähtinäyttelemine", Alanen kirjoittaa, "on amerikkalaisen elokuvan keskeistä antia, luo-

vempaa kuin Actors Studion 'hikipaitanäyttelemine'." Se on epätodellista ja äärimmillen jalostettua, se ei ole luonnollista purkautumista vaan hillitsemisen taidetta: "Kameran suurenoksessa näkymätön tulee näkyväksi ja kasvojen, silmien ihon mikroskooppiset liikkeet saavat merkityksellisen sijan."

60-luvun Elviksessä on tähden jyhkeää glamouria. Tähti ei ole puhtaasti ja yksinomaan affirmatiivinen päiväunien kohde, vaan häneen kätkeytyy vastakohdista syntyvä jännite, arvojen hyväksymisen ja kapinan ristiriita. Tämä on seikka, jonka Peter von Bagh tuo esiin kirjansa läpinäkyvänä ajatuksena. "Ehkäpä Elvis 1956 astui ansaan, mutta niin kauan kuin hän pysyi lauluillaan ilmaisemaan kulttuurin perustavia ristiriitoja ja keskeisimpiä teemoja, hän saattoi tuottaa jotain joka oli enemmän kuin päiväniskelmä: uuden ajan kansanmusiikkia", Bagh kirjoittaa. Lopulta Elvis kapinoi ruumillaan, lihomalla, tuhoamalla sitä.

Tähteyks on kulttuuriteollisuudelle yksi keino säädellä tuotteiden menekkiä. Tähteyks ei kuitenkaan ole vain hyväksikäytön väline vaan samalla aito *taiteellinen tuotantovoima*. Tädestä voi tulla *auteur*, hän voi luoda oman käsialansa. Se on mahdollisuus, jonka Goldman sivuuttaa.

Lopuksi Goldmanista kannattaa mainita se, että hän kirjoittaa journalistisesti. Hän tavoittelee Wolfen eleganssia. Ei onnistu. Kieli, statusdetaljen kuvailu, kohtausten rakentelu ja dialogi ovat runsasta ja vaikeasti suomeksi käännettävää.

Goldmanin ajattelutavan nyt tuntien pelottaa tieto, että hänen seuraava kirjansa John Lennonista on jo valmistumassa.

Heikki Hellman

Kirjallisuus

ALANEN, Antti. Marilyn - alaston naamio. Marilyn Monroen elokuvat. *Suomen elokuva-arkisto* A:2. Helsinki, Valtion painatuskeskus, 1982.
ALANEN, Antti. Tähdet kertovat. Richard Dyer ja teolliset persoonat. *Tiedotustutkimus*, 4 (1), 1981, s. 19-26.
ALBERONI, Francesco. The Powerless 'Elite': Theory and Sociological Research on the

Phenomenon of the Stars. Teoksessa MCQUAIL, Denis (ed.), *Sociology of Mass Communications*. Harmondsworth, Penguin Books, 1972, s. 75-98 (1962).

von BAGH, Peter. *Elvis! Amerikkalaisen laulajan elämä ja kuolema*. Helsinki, Love Kustannus, 1977.

GILLETT, Charlie. *Kaupungin syke. Rock 'n' rollin historia I-II*. Pirkkala, Lehtijussi, 1980 (1970).

MORIN, Edgar. Tähti ja me. Teoksessa von Bagh, Peter (toim.). *Uuteen elokuvaan*. Porvoo/Helsinki, WSOY, 1969, s. 212-223.

PETERS, Anne K. & CANTOR, Muriel G. Screen Acting as Work. Teoksessa ETTEMA, James & WHITNEY, D. Charles (eds.). *Individuals in Mass Media Organizations: Creativity and Constraint*. *Sage Annual Reviews of Communications Research*, Vol. 10. Beverly Hills/London/New Delhi, Sage Publications, 1982, s. 53-68.

RYAN, John & PETERSON, Richard A. The Product Image, The Fate of Creativity in Country Music Songwriting. Teoksessa ETTEMA, James & WHITNEY, D. Charles (eds.). *Individuals in Mass Media Organizations: Creativity and Constraint*. *Sage Annual Reviews of Communications Research*, Vol. 10. Beverly Hills/London/New Delhi, Sage Publications, 1982, s. 11-32.

Vuosi 2000 nyt?

SIIVONEN, T. & LANG, K. & EKBERG, J. & KEMPE, B. & NIKULIN, H. & UOSUKAINEN, S. Joukkoviestinnän teknologian kehitys vuoteen 2000. *Valtion teknillinen tutkimuskeskus, tutkimuksia*, nro 136. Espoo, 1982.

On varsin rohkeata lähteä ennakoimaan joukkoviestinnän kehitystä kuluvan vuosituhatosen loppuun saakka. Kaukana ei ole päivä, jolloin pääuutinen aamun lehdessä ja radiossa oli ensimmäinen sputnik kiertämässä radallaan. Tänäpäin katselemme televisioistamme suoria satelliittilähettyksiä Lontoosta. VTT:n graafinen laboratorio ja teletekniikan laboratorio ovat yhteistyönä tällaisen ennusteen laatineet.

Ennuste on rajattu koskemaan teknologista kehitystä, ja eri vaihtoehtojen merkitystä on mitattu lähes yksinomaan liikevaihdolla. Tämä teknis-taloudellinen tarkastelu ulotetaan koskemaan laajasti erilaisia graafisen ja sähköisen viestinnän muotoja. Huolimatta voimakkaasta rajauksesta tuloksena on kansainvälisestikin poikkeuksellisen laaja ennuste graafisen ja sähköisen viestinnän talouden ja tekniikan kehittymisestä.

Jo olemassaolollaan tällaisen ennusteen laatiminen osoittaa, että Suomessa ollaan valppaasti asettumassa asemaan graafisen ja sähköisen viestinnän välien selvittelyssä; jopa niin valppaasti, että eräät puolustusasemissa olevien graafisten viestintien edustajat tuntuivat olevan myös haastajien kärkijoukossa. Näin ennusteessa on hieman kotiottelun makua, mutta toki vahvistuksia joudutaan hakemaan ulkopuolelta. Toisaalta myöskään rajan veto graafisen ja sähköisen viestinnän välille ei ole yksiselitteistä. Ja ennusteen mukaan tulevaisuudessa tämä raja saattaa olla entistä epämääräisempi.

Ennusteet heijastelevat aina voimakkaasti tekijöidensä ja myös ajankohtansa näkemyksiä. Käsillä oleva ennuste ei tee poikkeusta, vaikka siinä tukeudutaan vahvasti menneestä kehityksestä saatavissa olevaan tosiasia-aineistoon.

Raportissa on löydettävissä yleiset lähtökohdat ja samalla ennusteeseen sisältyvän ajattelutavan peruspiirteet. Keskeisesti esille nousee kaksi yleistä kehityspiirrettä. Joukkoviestinnän kehitys on ollut toisen maailmansodan jälkeen ja varsinkin 1960- ja 1970-luvuilla Suomessa jyrkästi kasvavaa. Toiseksi samana ajanjaksona tekninen kehitys on ollut ripeätä ja tänä päivänä on esitettävissä koko joukko erilaisia laitesovellutuksia, jotka vain odottavat käyttöönottoa. Kolmas eräänlainen sivujuonne liittyy käyttöönottajiin, kuluttajiin. Heidän osaltaan viitataan hieman haparoiden lähinnä kasvavaan vapaa-aikaan. Samalla kuitenkin todetaan kuluttajien käyttäytymisen olevan arvaamatonta ja vaikeasti ennakoitavaa.

Voimakkaan taloudellisen ja teknisen kehityksen pohjalta on luontevaa ekstrapoloida optimistisia tulevaisuuden näkymiä. Joukkoviestinnän eri osa-alueilla on lähes poikkeuksetta mennyt ja ennusteen mukaan tulee menemäänkin hyvin. Raportti ei tätä optimismia vähennä. Tällaisena se innostanee eri viestinnän lohkojen piirissä työskenteleviä edelleen jatkamaan ja kehittämään suunnitelmiaan. Tämän kaltainen merkitys käsillä olevalla ennusteella eittämättä on. Siinä ei juuri näy jälkiä tuotannollisesta taantumasta tai muista taloudellisista vaikeuksista.

Joukkoviestinnän osuuden koko bruttokansan-